

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Księgozbiory uczniów i nauczycieli w Państwowym Gimnazjum Polskim im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie w okresie międzywojennym

Author: Hanna Langer

Citation style: Langer Hanna. (2011). Księgozbiory uczniów i nauczycieli w Państwowym Gimnazjum Polskim im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie w okresie międzywojennym. W: A. Sitkova (red.), "Zagadnienia wydawnicze - dzieje książki, prasy i bibliotek" (S. 63-87). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

CZĘŚĆ II

Hanna Langer

Księgozbiory uczniów i nauczycieli w Państwowym Gimnazjum Polskim im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie w okresie międzywojennym

Rozwój szkolnictwa na Śląsku Cieszyńskim w XIX wieku umożliwił stworzenie systemu edukacyjnego poziomem niewiele ustępującego szkolnictwu najlepszych krajów monarchii austro-węgierskiej, zbliżającego się do norm kształcenia w rozwiniętych państwach zachodniej Europy. Poprawa standardów nauczania wynikała m.in. z ogólnego wzrostu cywilizacyjnego (a w nim nie małą rolę odgrywał zresztą rozwój oświaty) w drugiej połowie XIX wieku i na początku XX wieku. Istotne znaczenie w organizowaniu szkół miała również rywalizacja narodowościowa i wyznaniowa na Śląsku Cieszyńskim¹. To współzawodnictwo narodowościowe doprowadziło w 1895 roku do utworzenia przez Macierz Szkolną dla Księstwa Cieszyńskiego pierwszego polskiego gimnazjum, będącego równocześnie pierwszą średnią szkołą na Śląsku Cieszyńskim, stworzoną z wykorzystaniem zasady narodowościowej. Podkreślić trzeba, że otwarcie polskiej szkoły było dość trudnym przedsięwzięciem, ponieważ gimnazjum — oprócz realizowania zadań określonych w austriackich programach nauczania — stawiało sobie za cel obronę polskości i kształcenie polskiej inteligencji. Należało zatem m.in. zatrudnić właściwą kadrę pedagogów oraz zatroszczyć się o odpowiednie pomoce naukowe, także o bibliotekę. W tym zakresie od samego początku istnienia Gimnazjum Polskie mogło liczyć na ofiarność polskiego społeczeństwa.

Odzyskanie przez Polskę niepodległości wiązało się z koniecznością ujednolicenia w całym kraju systemu szkolnictwa, funkcjonującego dotąd w ramach trzech odrębnych organizacji oświatowych zaborczych mocarstw².

---

¹ J. Spyra: *Główne kierunki rozwoju szkolnictwa na Śląsku Cieszyńskim w XIX w. i na początku XX w. w świetle ustawodawstwa i statystyk*. W: *Książka — biblioteka — szkoła w kulturze Śląska Cieszyńskiego. Materiały z konferencji naukowej, Cieszyn 4–5 listopada 1999*. Red. J. Spyra. Cieszyn 2001, s. 215.

² Zob. np.: M. Pęcherski, M. Świątek: *Organizacja oświaty w Polsce 1917–1977. Podstawowe akty prawne*. Wyd. 2 zmienione i rozszerzone. Warszawa 1978, s. 17–22.

Nadzór nad szkolnictwem w województwie śląskim, do którego przyłączono Śląsk Cieszyński, przejął Wydział Oświecenia Publicznego Wojewódzkiego Urzędu Śląskiego (WOP)³. Na Śląsku Cieszyńskim stopniowo likwidowano szkoły niemieckie oraz wprowadzano nowe typy gimnazjów: humanistyczne i matematyczno-przyrodnicze. Gimnazjum Polskie (od 1920 roku nazwane imieniem Antoniego Osuchowskiego) pozostało klasyczne. Od roku szkolnego 1923/1924 w szkole funkcjonował wydział matematyczno-przyrodniczy, który w 1929 roku przekształcono w samodzielną placówkę, tworząc Państwowe Gimnazjum Matematyczno-Przyrodnicze⁴.

Szybki rozwój szkolnictwa średniego w okresie międzywojennym sprawił, że w roku szkolnym 1938/1939 na Śląsku Cieszyńskim funkcjonowały gimnazja w: Cieszynie (I Państwowe Gimnazjum i Liceum im. A. Osuchowskiego — koedukacyjne; II Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Mikołaja Kopernika — męskie; III Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Marii Konopnickiej — żeńskie), Bielsku (Państwowe Gimnazjum i Liceum — koedukacyjne; I Państwowe Gimnazjum i Liceum z niemieckim językiem nauczania), Boguminie (I Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Adama Asnyka — koedukacyjne; II Państwowe Gimnazjum i Liceum z niemieckim językiem nauczania) oraz w Jabłonkowie (Państwowe Gimnazjum i Liceum — koedukacyjne) i Orłowej (I Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Juliusza Słowackiego)⁵.

Wraz z rozwojem szkół przystąpiono do tworzenia lub poprawy stanu istniejących bibliotek. Po 1918 roku zgermanizowane lub zrusyfikowane biblioteki szkolne w byłych zaborach należało zaopatrzyć w polskie książki lub — tak jak w przypadku szkół powszechnych w Galicji — dopiero zacząć organizować⁶. Władze oświatowe przywiązywały wagę do odpowiedniego funkcjonowania bibliotek szkolnych. Najwcześniej i najpełniej zajęto się odpowiednim przygotowaniem bibliotek w szkołach średnich. W okólniku z dnia 19 lipca 1919 roku⁷, skierowanym do kierowników szkół, nakazywano upo-

³ Ibidem, s. 27.

⁴ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. A. Osuchowskiego w Cieszynie za rok szkolny 1929/1930*. [Maszynopis], s. 1.

⁵ A. Jarczyk: *Polskie biblioteki gimnazjalne w województwie śląskim w latach 1922—1939 oraz ich rola w kształtowaniu kultury czytelniczej młodzieży*. Katowice 2007, s. 31—32.

⁶ J. Szocki: *Biblioteki szkolne Polski na tle przeobrażeń oświatowych w latach 1918—1985*. Wrocław 1987, s. 35.

⁷ Dz.Urz. MWRiOP 1919, nr 9, poz. 28. Z kolei pierwszym dokumentem regulującym funkcjonowanie bibliotek szkół powszechnych była wydana w 1925 roku przez MWRiOP *Instrukcja w sprawie bibliotek dla młodzieży szkół powszechnych*, która m.in. sprecyzowała funkcje biblioteki szkolnej i określała obowiązki bibliotekarza; przyczyniła się również do uznania biblioteki za ważną pracownię szkolną, z której systematyczne korzystanie przyczynia się do szybkiego polepszenia wyników nauczania. Zob. Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie bibliotek dla młodzieży szkół powszechnych (Dz.Urz. MWRiOP 1925, nr 11, poz. 103 wraz z Instrukcją w sprawie bibliotek dla

rządkowanie zbiorów bibliotecznych i nadesłanie sprawozdań z zawartości gimnazjalnych bibliotek. W wydawanych rozporządzeniach i okólnikach podkreślano m.in. obowiązek organizowania bibliotek, ich rolę w budzeniu i rozwijaniu zainteresowań oraz konieczność właściwego wykorzystania w realizacji programu dydaktyczno-wychowawczego. Urządzenia szkolne, w tym biblioteki, powinny bowiem ułatwiać wykorzystywanie metod pracy odpowiednich do poszczególnych przedmiotów⁸. Zaznaczono również, że nie tylko „Skarb Państwa ponosi wszelkie wydatki na pomoce naukowe, materiały do nauki, biblioteki i druki szkolne” (art. 11)⁹, ale także samorządy terytorialne¹⁰. Powołanie przez ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego (MWRiOP nadzorowało szkolnictwo poza województwem śląskim) Komisji do Oceny Książek do Czytania dla Młodzieży Szkolnej¹¹ także świadczyło o dostrzeganiu wagi odpowiednio profilowanej kolekcji szkolnej, jej udziału w kształceniu młodzieży i w realizowaniu przez nią pasji.

Znaczącą rolę biblioteki szkolnej w procesie dydaktyczno-wychowawczym można odczytać również w publikacjach okresu międzywojennego. W celu rozwijania zainteresowań kulturą regionu Jan Paszenda proponował tworzenie szkolnych bibliotekzek literatury śląskiej, gromadzących książki autorstwa np. Norberta Bończyka, Konstantego Damrota, Jana Ligonii, Juliusza Ligonii, Józefa Lompy, Karola Miarki i Pawła Stalmacha¹². Irena Juchnowiczówna zalecała natomiast kolekcjonowanie przewodników turystycznych, monografii, dzieł geograficznych, katalogów muzeów i przezroczy jako pomocy naukowych istotnych w procesie nauczania¹³. Z kolei Józef Bogacz pisał:

Niezbędny jest nakaz. Nauczyciel wybiera jedną lub więcej książek, podaje ich tytuły do wiadomości młodzieży i każe terminowo przeczytać. Ale pamiętajmy, że warunkiem powodzenia lektury

młodzieży szkół powszechnych). Por. też: *Szkolne biblioteki dla młodzieży. Instrukcja Min. WRiOP. Katalog książek. Myśli o książce*. Wyd. 5 uzupełnione. Warszawa 1929, s. 3.

⁸ Por. np.: Ustawa o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych z dnia 17 lutego 1922 r. (Dz.U. 1922, nr 18, poz. 143); *Regulamin dla kierownika biblioteki*. Warszawa 1921; „Gazeta Urzędowa Województwa Śląskiego. Dział Administracji Szkolnej” 1936, nr 2, poz. 14 (§ 33, 35, 38).

⁹ Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych (Dz.U. 1922, nr 18, poz. 143).

¹⁰ Ustawa o budowie publicznych szkół powszechnych z dnia 17 lutego 1922 r. (Dz.U. 1922, nr 60, poz. 537).

¹¹ Rozporządzenie Ministra WRiOP z dnia 28 listopada 1923 r. w sprawie utworzenia Komisji do Oceny Książek do Czytania dla Młodzieży Szkolnej (Dz.Ur. MWRiOP 1923, nr 21, poz. 187). Spisy polecanej literatury publikowano na łamach „Bibliografii Pedagogicznej”.

¹² J. Paszenda: *Program a poeci śląscy*. „Szkola Śląska” 1931, nr 1, s. 27–28.

¹³ I. Juchnowiczówna: *Przygotowanie szkolnej wycieczki historycznej*. „Sprawy Szkolne na Śląsku” 1936, nr 3, s. 40–47.

jest przede wszystkim jej dobrowolność, ale dobrowolność istotna, nie wymuszona obietnicą lepszej noty, bo w tym wypadku z chwilą ukończenia szkoły młodzież nigdy żywiej nie zainteresuje się czytelnictwem. Inni, po przerobieniu lekcji podając na dany temat lekturę, polecają młodzieży udanie się do biblioteki i wyszukanie wskazanych książek. Z takimi wypadkami spotykamy się na terenie biblioteki bardzo często, lecz tą drogą nigdy nie wzbudzimy zamiłowania do książki. Bo czyż samo dziecko, czy zapracowany bibliotekarz potrafią spełnić to zadanie? Nie. Dopóki nauczycielstwo nie zrozumie, że młodzież musi iść przez lekturę do wiedzy, do rozkochania się w książce i gorliwie się tym nie zajmie, dotąd książka nie spełni swego zadania¹⁴.

Młodzież powinna zainteresować się lekturą — np. uczestnicząc w dyskusjach nad czytаныmi tekstami — a umiejętności właściwego jej doboru powinni uczyć nauczyciele¹⁵. Abonowanie periodyków polecał Zygmunt Gryń, który uważał, że dzięki lekturze czasopism uczniowie pogłębią i utrwalać wiedzę nabytą w szkole oraz zainteresują się różnymi dziedzinami nauki. Proponował prenumeratę tytułów starannie drukowanych pod względem treści i formy, jak: „Młody Polak”, „Młodzież Polskiego Czerwonego Krzyża”, „Moje Pisemko”, „Płomyczek”, „Płomyk”, „Polskie Pachole”, „Od Naszego Morza” i „Ziemia”¹⁶.

Problem roli lektury i bibliotek szkolnych podejmowano także w poradnikach bibliotekarskich. Helena Radlińska podkreśliła, że „Biblioteka w szkole współczesnej — to jedna z najważniejszych pracowni szkolnych. Ma dostarczać uczniowi narzędzi pracy umysłowej, ułatwiać szukanie odpowiedzi na pytania, które stają przed nim w związku z uczeniem się i dojrzewaniem, wprowadzać w sposoby zdobywania wiedzy w szkole”¹⁷. Z kolei Jadwiga Filipkowska-Szemplińska pisała: „Kwestia należytego zorganizowania bibliotek dla młodzieży szkolnej wysuwa się dziś na plan pierwszy w związku z nowymi metodami wychowania. W myśl nowoczesnych zasad pedagogicznych nie wystarcza już w szkole podręcznik [...] trzeba zapoznać młodzież z pracami oryginalnymi, dać dostęp do szeregu dzieł źródłowych, zaznajomić ucznia ze sposobem korzystania z książki, a wreszcie dać umiejętność wyboru”¹⁸. Dalej czytamy: „Biblioteka, dając dziecku dobrą książkę do czytania bez przymusu i nakazu, bez narzucania wyboru, może przyjąć z pomocą

¹⁴ J. Bogacz: *Czytelnictwo wśród dzieci i młodzieży*. „Chowanna” 1938, s. 208—209.

¹⁵ J. Saloni: *Nowe programy gimnazjum a studium uniwersyteckie polonistyki*. „Polonista” 1935, z. 4, s. 136—138.

¹⁶ Z. Gryń: *Rozszerzamy czytelnictwo pisemek dla młodzieży*. „Szkoła Śląska” 1931, nr 4, s. 113—117.

¹⁷ H. Orsza [H. Radlińska]: *Zadania biblioteki szkolnej*. Warszawa 1927, s. 5.

¹⁸ J. Filipkowska-Szemplińska: *Organizacja bibliotek szkolnych*. [Warszawa] 1930, s. 5.

szkole, dopełniając całości wychowania dziecka. Jak mówi Förster: »szkoła i biblioteka uzupełniają się wzajemnie, żadna z nich nie posiada ogółu czynników kształcących, obie razem — wszystkie«¹⁹.

Nowe spojrzenie na rolę bibliotek szkolnych wiązało się ze zmianami zachodzącymi w edukacji oraz rozkwitem m.in. polskiej pedagogiki i psychologii wychowawczej w okresie międzywojennym²⁰. W związku z nimi podkreślano konieczność rozwijania samodzielności uczniów i propagowania działań edukacyjnych jako form uczenia się — np. zmierzających do opanowania umiejętności wyszukiwania informacji w różnych źródłach — co z kolei wymagało zgromadzenia m.in. odpowiedniej literatury oraz pomocy w postaci katalogów czy kartotek.

Biblioteki szkolne na Śląsku stosowały rozporządzenia i wytyczne zarówno MWRiOP, jak również WOP, czyli władzy oświatowej województwa śląskiego. Potrzebę właściwego funkcjonowania bibliotek szkolnych potwierdzały władze administracyjne województwa śląskiego, akcentując m.in. wychowawczą i naukową rolę bibliotek szkolnych²¹.

Charakterystyka szkolnych księgozbiorów Państwowego Gimnazjum Polskiego im. A. Osuchowskiego obejmuje dwa okresy. Funkcjonowanie biblioteki w latach 1895—1922 opisali Irena Socha i Krzysztof Krysta²², zwracając uwagę na rolę sprawozdań szkolnych w poznaniu dziejów i zawartości gimnazjalnej kolekcji oraz kultury regionu. Niniejszy artykuł ukazuje rozwój biblioteki uczniów i nauczycieli w dwudziestoleciu międzywojennym²³. Wykorzystano głównie sprawozdania szkolne²⁴. Ich początek dały *Karty klasowe dru-*

¹⁹ Ibidem, s. 6.

²⁰ Por. np.: M. Lipowska: *Koncepcje wychowania w polskich programach szkolnych okresu międzywojennego*. W: *Rozprawy z dziejów oświaty*. T. 12. Red. Ł. Kurdybacha. Wrocław 1969, s. 1—47; B. Nawroczyński: *Polska myśl pedagogiczna, jej główne linie rozwoju i cechy charakterystyczne*. Warszawa 1938; Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych, Dyrektorów i Nauczycieli szkół średnich ogólnokształcących w sprawie przeciążenia młodzieży (Dz.Urz. WOP WŚl 1924, nr 14, s. 445—446).

²¹ A. Puzio: *Biblioteki szkolne w województwie śląskim 1922—1939*. „Roczniki Biblioteczne” 1986, z. 1—2, s. 101.

²² I. Socha, K. Krysta: *Sprawozdania Dyrekcji Gimnazjum Polskiego w Cieszynie za lata 1896—1923 jako świadectwo kultury regionu*. W: *Książka polska na Śląsku w latach 1900—1922. Zarys problematyki*. Red. M. Pawłowiczowa. Katowice 1994, s. 159—172.

²³ Artykuł kontynuuje badania, których wyniki opisano w: H. Zeprzałka [H. Langer]: *Księgozbiory biblioteki Gimnazjum Polskiego w Cieszynie w latach 1895—1939 (wybrane zagadnienia)*. W: *Watra*. Red. E. Rosner. Cieszyn 1997, s. 71—78; H. Zeprzałka [H. Langer]: *Biblioteki szkolne na Śląsku Cieszyńskim w świetle sprawozdań szkolnych (1850—1939)*. W: *Książka — biblioteka — szkoła...*, s. 341—356. Na temat bibliotek gimnazjalnych pisała także m.in.: A. Jarczyk: *Polskie biblioteki gimnazjalne...*

²⁴ Wykaz sprawozdań szkół na Śląsku Cieszyńskim zob. S. Król: *Sprawozdania i programy szkolne jako źródło do badań nad dziejami szkolnictwa na Śląsku Cieszyńskim*.

kowane w latach czterdziestych XIX wieku, zawierające wykazy nauczycieli i uczniów oraz roczne oceny uczniów z poszczególnych przedmiotów. Od 1850 roku szkoły zaczęły wydawać programy szkolne, które następnie przekształcono w periodyczne sprawozdania z działalności szkoły w danym roku szkolnym, publikowane na jego koniec. Sprawozdania przedstawiają materiał do badań o charakterze interdyscyplinarnym: dostarczają nazwisk zasłużonych nauczycieli, informują o funkcjonowaniu galicyjskich szkół i o pełnionej przez nie stymulującej roli w życiu społeczno-kulturalnym regionu, dają też obraz intelektualnego poziomu ówczesnych pedagogów. Naczelne miejsce w sprawozdaniu zajmowała rozprawa naukowa przygotowana przez wyznaczonego nauczyciela. Zdarzało się, że część wstępną stanowił katalog biblioteki gimnazjalnej, którego wydanie świadczy o traktowaniu sprawozdań jako publikacji o charakterze praktycznym, faktycznie uczestniczących w obiegu czytelnictwem²⁵. Zauważyć trzeba, że analizowane sprawozdania zawierają różnorodny materiał. W części dotyczącej zagadnień bibliotecznych największe znaczenie mają raporty wydane do 1919 roku, ponieważ podane są w nich — oprócz wielkości zbiorów — tytuły zakupionych lub otrzymanych w darze dzieł. Dzięki tym informacjom możliwa jest charakterystyka treściowa biblioteki. Późniejsze sprawozdania informują wprawdzie głównie o wielkości poszczególnych księgozbiorów, a później także o stopniu ich wykorzystania, ale również stanowią istotne źródło poznania dziejów gimnazjalnej kolekcji.

Warto odnotować, że w czasach kryzysu, który nie ominął także bibliotek szkolnych, w urzędowej statystyce za lata 1934—1938, w części dotyczącej szkół, zaprzestano podawać informacje na temat zbiorów bibliotecznych. Roczniki statystyczne za te lata powtarzały dane z lat 1929—1931 i dopiero w 1939 roku odnotowano stan księgozbiorów szkolnych według danych z 1936/1937 roku²⁶. Sprawozdania szkolne poszczególnych placówek stanowią zatem przynajmniej częściowe uzupełnienie statystyki bibliotecznej.

Stan księgozbiorów szkolnych w województwie śląskim w połowie lat dwudziestych XX wieku nie przedstawiał się najlepiej. Wprawdzie uczniowie korzystali z bibliotek „przeważnie gorliwie”²⁷, ale — jak zauważono w sprawozdaniu WOP —

W: *Książka — biblioteka — szkoła...*, s. 363—366. Sprawozdania szkolne Państwowego Gimnazjum im. A. Osuchowskiego w formie periodyków ukazały się za lata 1895/1896—1923 oraz 1931/1932—1938/1939. Za lata 1923/1924—1930/1931 dysponujemy maszynopisami sprawozdań dostępnymi m.in. w Książnicy Cieszyńskiej w Cieszynie.

²⁵ J. Kolbuszewski: *Rozprawy polonistyczne*. W: *Literatura i wychowanie. Z dziejów edukacji literackiej w Galicji*. Red. M. Inglot. Wrocław 1983, s. 101—103.

²⁶ H. Falkowska: *Z dziejów polskich bibliotek szkolnych*. Warszawa 1966, s. 87.

²⁷ *O stanie szkół średnich ogólnokształcących w r[oku] szk[olnym] 1924/1925. Sprawozdanie Wydziału Oświecenia Publicznego Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego*. Archiwum Państwowe w Katowicach (APKat.), Urząd Wojewódzki Śląski. Wydział Oświecenia Publicznego (UWŚI WOP), UWŚI OP-949, s. 19.

Ze względu na niedostateczne wyposażenie zakładów w pomoce naukowe potrzeba znaczniejszych kredytów na ten cel, zwłaszcza dla bibliotek uczniowskich i pracowni szkolnych [...]. Najlepiej wyposażone są gimnazja państwowe, zwłaszcza w części cieszyńskiej województwa. I tu jednak trzeba zrobić szereg zastrzeżeń. Przede wszystkim w bibliotekach nauczycielskich brak dzieł polskich, których ze skromnego na ogół budżetu na ten cel, zakupić nie było można. Szczególniej upośledzone są działy pedagogiki, dydaktyki, literatury, historii i geografii polskiej. Jeszcze gorzej przedstawia się stan bibliotek uczniowskich. W dzisiejszych czasach ogólnego kryzysu ekonomicznego i drożyzny książki większość młodzieży nie może kupić sobie dzieł, potrzebnych do lektury z języka polskiego. Zaradzić brakowi mogłaby jedynie biblioteka uczniowska, któraby arcydzieła literatury posiadała w kilku egzemplarzach. Tymczasem widzimy objawy takie, jak np. w gimnazjum z jęz[ykiem] wykł[adowym] polskim w Bielsku, że na 316 uczniów w bibliotece uczniowskiej było 204 książek, w gimnazjum klas[ycznym] w Królewskiej Hucie na 734 uczniów 310 książek, nie lepiej także w gimnazjum matem[atyczno]-przyr[odniczym] w Królewskiej Hucie i gimnazjum w Rybniku, gdzie na 323 młodzieży było książek 258. Czy można mówić o należytej skuteczności tak potężnego środka wychowawczego, jakim jest lektura, jeżeli brak książek do wypożyczenia jej wszystkim uczniom?²⁸

W Państwowym Gimnazjum Polskim im. A. Osuchowskiego podstawowymi księgozbiorami były biblioteki nauczycieli i uczniów. Biblioteka nauczycieli na koniec roku szkolnego 1923/1924 liczyła 3 893 dzieła²⁹. Znaczny wzrost zbiorów nastąpił w roku szkolnym 1929/1930 — w bibliotece zgromadzono wówczas 11 204 dzieła. Rok wcześniej, ze zlikwidowanego cieszyńskiego gimnazjum niemieckiego, szkoła otrzymała bowiem wszystkie książki z filologii klasycznej, później prawie całą resztę zbiorów, pozostawiając jedynie księgozbiór należący do dawnej niemieckiej Szkoły Realnej, której bibliotekę umieszczono w Państwowym Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym. Przejęte przez Państwowe Gimnazjum Polskie im. A. Osuchowskiego woluminy (wraz z szafami) wymagały skatalogowania³⁰. W roku szkolnym 1932/1933 biblioteka nauczycieli posiadała 11 433 tomy³¹.

²⁸ Ibidem, s. 22, 24.

²⁹ *Gimnazjum Państwowe im. A. Osuchowskiego. Sprawozdanie roczne 1924/1925*. [Maszynopis], s. 11.

³⁰ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. A. Osuchowskiego w Cieszynie za rok szkolny 1928/1929*. [Maszynopis], s. 25.

³¹ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie za rok szkolny 1932/1933*. Cieszyn 1933, s. 48—49.

W roku szkolnym 1931/1932 grono nauczycielskie — ze względu na brak funduszy z WOP — „opodatkowało się i zaprenumerowało 4 czasopisma treści pedagog[icznej] i psycholog[icznej] i zakupiono kilka dzieł”³². Dzięki uiszczaniu miesięcznych składek na utrzymanie biblioteczki pedagogicznej nauczyciele mieli stały dostęp do literatury fachowej. Liczyła ona kilkadziesiąt dzieł o treści pedagogiczno-dydaktycznej i cieszyła się dużym zainteresowaniem³³. Z opłat kupiono m.in. „Chowanę”, „Muzeum” i „Zrąb”³⁴. Nauczyciele bowiem doskonale wiedzieli, że

W związku z wprowadzeniem nowego ustroju szkolnictwa³⁵ a razem z nim realizowanie nowych postulatów dydaktycznych i wychowawczych, spada na nauczyciela coraz większa ilość nowych obowiązków, jeżeli nowa szkoła ma dobrze spełnić swe doniosłe zadania [...]. Nauczyciel musi obecnie być w pierwszym rzędzie wychowawcą a i nie może ograniczać się w swej pracy jedynie do podawania wychowankom wiadomości, choćby najlepiej dobranych, lecz musi kształtować charakter i osobowość ucznia, zdolnego do wzięcia udziału w życiu państwowym [...]. W tej pracy bardzo trudnej nie wystarcza sama własna obserwacja i doświadczenie, lecz znajomość wychowanków należy pogłębić przez studium lektury pedagogicznej i psychologicznej, które to nauki dochodzą w ostatnich czasach do wielkich odkryć, a bez ich znajomości i stosowania wyników doświadczeń nie może być mowy o racjonalnym wychowaniu³⁶.

Wiadomo, że na posiedzeniach Rady Pedagogicznej nauczyciele wygłaszali referaty z zakresu psychologii i pedagogiki oraz brali udział w posiedzeniach organizowanych przez czytelnię nauczycielską³⁷.

Niewiele wiadomo o bibliotece niemieckiej nauczycieli. Na pewno istniała w roku szkolnym 1918/1919 (znajdowała się wówczas pod zarządem nauczy-

³² *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. A. Osuchowskiego w Cieszynie za rok szkolny 1931/1932*. Cieszyn 1932, s. 59.

³³ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1932/1933...*, s. 48—49.

³⁴ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie za rok szkolny 1935/1936*. Cieszyn 1936, s. 37.

³⁵ Ustawę o ustroju szkolnictwa z 11 marca 1932 roku, opracowaną pod kierunkiem ministra MWRiOP Janusza Jędrzejewicza, wojewoda śląski Michał Grażyński zaczął wprowadzać już od 1 września 1932 roku. Ostatecznie ustawę w województwie śląskim wprowadzono dopiero 30 sierpnia 1937 roku. Zob. A. Glimos-Nadgórska: *Szkolnictwo i oświata pozaszkolna*. W: *Województwo śląskie (1922—1939). Zarys monograficzny*. Red. F. Serafin. Katowice 1996, s. 484—486.

³⁶ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie za rok szkolny 1934/1935*. Cieszyn 1935, s. 31—32.

³⁷ *Ibidem*, s. 79—80.

ciela Jana Galicza³⁸) oraz w okresie 1925/1926—1927/1928. W tych latach zbiory wzrosły z 10 093 woluminów w 1919 roku do 3 462 dzieł w 10 109 tomach w 1928 roku³⁹.

Z wykazu nazwisk profesorów Gimnazjum oraz pełnionych przez nich funkcji można wnioskować, że — podobnie jak w innych szkołach — w cieszyńskim gimnazjum bibliotekę uczniów rozdzielono na kilka księgozbiorów według języka kolekcji — stąd też zajmowali się nimi najczęściej nauczyciele języka polskiego, niemieckiego i francuskiego — i typu zbioru w przypadku np. podręczników szkolnych. Dzięki podziałowi książki były łatwiej wyszukiwane przez uczniów, a ich udostępnianie nadmiernie nie obciążało nauczycieli. Wprawdzie w 1924 roku zawiadowcom bibliotek szkół średnich MWRiOP przyznało do dwóch godzin tygodniowo na prowadzenie bibliotek, ale już w następnym roku zawieszono wykonanie zapisu ze względu na brak odpowiednich funduszy⁴⁰. Nauczyciele, najczęściej nie posiadający kwalifikacji bibliotekarskich, pracowali zatem bezinteresownie, w czasie wolnym od zajęć⁴¹. Dla uczniów biblioteki szkolne pełniły więc zazwyczaj funkcję wypożyczalni książek.

W roku szkolnym 1924/1925 jako podstawowe dla uczniów funkcjonowały kolekcje: polska, niemiecka, francuska i podręczników szkolnych. Na koniec roku szkolnego liczyły one odpowiednio: 1986, 826, 17 dzieł oraz 2 074 tomów podręczników⁴².

Z opracowanej przez Aleksandrę Jarczyk struktury treściowej zbiorów czytanych przez młodzież szkół średnich ogólnokształcących województwa śląskiego w roku szkolnym 1928/1929 (według stanu na koniec 1928 r.)⁴³ wynika, że na 600 uczniów Państwowego Gimnazjum im. A. Osuchowskiego z biblioteki korzystało 355. Uczniowie przeczytali 1 300 dzieł, średnio 3,7 dzieła na osobę. Około 59% uczniów było czytelnikami gimnazjalnej kolekcji. Największą poczytnością cieszyły się nowele i powieści (464 udostępnień), następnie poezja (319), bajki i opowiadania (180), książki naukowe z dziedzin humanistycznych (179) i matematyczno-przyrodniczych (108), z zakresu sztuki (3) i inne (47); nie korzystano z literatury pedagogicznej. Te statystyczne dane można porównać z poziomem czytelnictwa w innej szkole na

³⁸ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum Polskiego w Cieszynie za rok szkolny 1918/1919*. Cieszyn 1919, s. 13.

³⁹ *Gimnazjum Państwowe im. A. Osuchowskiego w Cieszynie. Sprawozdanie roczne 1926/1927*. [Maszynopis], s. 18, 21.

⁴⁰ H. Falkowska: *Z dziejów polskich...*, s. 97.

⁴¹ Por. *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie za rok szkolny 1933/1934*. Cieszyn 1934, s. 131.

⁴² *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. A. Osuchowskiego w Cieszynie. Rok szkolny 1924/1925*. [Maszynopis], s. 118.

⁴³ Na podstawie: A. Jarczyk: *Polskie biblioteki gimnazjalne...*, s. 208—211.

Śląsku Cieszyńskim — Państwowym Gimnazjum w Bielsku. W placówce tej na 550 uczniów czytelnikami było 440 (80%), którzy wypożyczyli z biblioteki 1 524 dzieła, czyli średnio — prawie 3,5 dzieła na osobę. Zatem zdecydowanie więcej uczniów bielskiego gimnazjum było użytkownikami biblioteki, ale średnio przeczytali tyle samo, co cieszyńscy gimnazjaliści. W Państwowym Gimnazjum w Bielsku najczęściej udostępniano nowele i powieści (957 dzieł) — podobnie jak w Cieszynie, choć wypożyczenia tych wydawnictw zdarzały się w Bielsku prawie trzy razy częściej niż innych dzieł. W Cieszynie nowele i powieści stanowiły około 41% wszystkich udostępnień. W bielskiej szkole korzystano także z bajek i opowiadań (254), następnie poezji (210), książek naukowych z zakresu humanistyki (62) i nauk matematyczno-przyrodniczych (40) oraz jednej książki z zakresu sztuki. W stosunku do czytelników cieszyńskiego gimnazjum zdecydowanie mniej wypożyczano książek naukowych, a więcej bajek i opowiadań.

Informacje zawarte w sprawozdaniach ze stanu szkół⁴⁴ można wykorzystać do obliczenia średniej liczby książek przypadających na jednego ucznia w roku szkolnym 1924/1925. W Państwowym Gimnazjum im. A. Osuchowskiego średnia ta wynosiła 5,4 i tylko w jednej szkole w województwie śląskim była wyższa — w cieszyńskim Gimnazjum Państwowym z niemieckim językiem nauczania (po likwidacji szkoły zbiory przejęło Państwowe Gimnazjum im. A. Osuchowskiego, o czym pisano wcześniej), gdzie wynosiła 15,8 książki.

Sprawozdania informują także o stanie ilościowym bibliotek uczniowskich⁴⁵. Na koniec roku szkolnego 1924/1925 w polskim księgozborze znajdowało się 1 986 dzieł, a w roku 1937/1938 — 2 123 dzieła. Największy przyrost zbioru miał miejsce w roku 1936/1937 i powiększył liczbę pozycji o 431 dzieł. W roku szkolnym 1928/1929 księgozbiór polski liczył 2 012 dzieł w 2 051 tomach. Największą część zbioru stanowiły wtedy powieści i nowele — 31,5%, następnie książki naukowe z zakresu humanistyki — 20,9%, bajki i opowiadania — 19,9%, poezja — 18,2%, książki naukowe z dziedzin matematyczno-przyrodniczych — 7,5%, inne — 1,9%, sztuka — 0,1%.

Biblioteka niemiecka uczniów⁴⁶ na koniec roku szkolnego 1928/1929 liczyła 812 dzieł w 1 039 tomach. Największą część tworzył zbiór bajek i opowiadań — 56,2%, następnie powieści i nowel — 19%, poezji — 14,9%, innych wydawnictw — 3,9%, książek naukowych z dziedzin matematyczno-przyrodniczych — 2,6% i z dziedzin humanistycznych — 2,1%, pedagogiki — 0,7%, z zakresu sztuki — 0,6%. Księgozbiór niemiecki stanowił zatem 28,4% całej kolekcji uczniów. W tym czasie Państwowe Gimnazjum Polskie

⁴⁴ Na podstawie: *ibidem*, s. 167—169.

⁴⁵ Na podstawie: *ibidem*, s. 194—195.

⁴⁶ Na podstawie: *ibidem*, s. 174—175.

w Bielsku w bibliotece niemieckiej dysponowało 382 dziełami w 403 tomach. Największą część zespołu prezentowała poezja (144 dzieła — 37,8%), następnie bajki i opowiadania (114 — 29,8%), powieści i nowele (106 — 27,7%), książki naukowe z dziedzin humanistycznych (10 — 2,6%) i matematyczno-przyrodniczych (4 — 1,1%) oraz z zakresu sztuki (2 — 0,5%) i inne (2 — 0,5%). Najwięcej zbiorów w języku niemieckim na Śląsku Cieszyńskim — jak można było przypuszczać — miało Państwowe Gimnazjum w Bielsku z językiem wykładowym niemieckim. Księgozbiór mieścił 2330 dzieł w 2 824 tomach. Najliczniej gromadzono powieści i nowele (1 204 — 51,8%), bajki i opowiadania (397 — 17%), poezję (222 — 9,5%), inne dzieła (201 — 8,6%), książki naukowe z dziedzin matematyczno-przyrodniczych (107 — 4,6%), pedagogiki (103 — 4,4%), książki naukowe z dziedzin humanistycznych (92 — 3,9%), z zakresu sztuki (4 — 0,2%).

W roku szkolnym 1936/1937 biblioteka niemiecka w cieszyńskim gimnazjum miała 1 202 książki, z czego ok. 20% stanowiły wydawnictwa przestarzałe. Dla podniesienia czytelnictwa w niektórych klasach zorganizowano biblioteczki klasowe, liczące przeciętnie po 40 dzieł. Jednak dla uwzględnienia zainteresowań młodzieży należało kupić — jak zaznaczył zawiadowca — kilkadziesiąt dzieł nowszych autorów⁴⁷.

Biblioteka francuska⁴⁸ najprawdopodobniej działała właściwie tylko do roku szkolnego 1927/1928 — według danych ze sprawozdań — i liczyła wówczas 62 dzieła. Na koniec następnego roku w księgozbiorze znajdowało się 29 dzieł w 62 tomach. Największy udział miały powieści i nowele — 69%, poezja — 27,6%, bajki i opowiadania — 3,4%. W Państwowym Gimnazjum w Bielsku oraz Państwowym Gimnazjum w Bielsku z językiem wykładowym niemieckim nie wydzielono zbiorów w języku francuskim. Na skutek zmian programowych⁴⁹ — m.in. zaniechanie nauki języka francuskiego jako obowiązkowego — zbiór francuski został zlikwidowany lub połączony z inną kolekcją. Wiadomo tylko, że w roku szkolnym 1928/1929 „Biblioteka francuska [...] prawie nie była czynna, gdyż języka tego uczono tylko nadobowiązkowo”⁵⁰.

Biblioteka dla ubogich uczniów, od roku szkolnego 1928/1929 zwana biblioteką podręczników szkolnych, działała od samego początku gimnazjum i „przedstawiała znaczną pomoc dla ubogiej młodzieży”, która za drobną opłatą wypożyczała podręczniki⁵¹. Z biblioteki korzystali uczniowie

⁴⁷ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie za rok szkolny 1936/1937*. Cieszyn 1937, s. 60.

⁴⁸ Na podstawie: A. Jarczyk: *Polskie biblioteki gimnazjalne...*, s. 174—175.

⁴⁹ Por. *Gimnazjum Państwowe im. A. Osuchowskiego w Cieszynie. Sprawozdanie roczne 1927/1928*. [Maszynopis], s. 7.

⁵⁰ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1928/1929...*, s. 35.

⁵¹ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. A. Osuchowskiego w Cieszynie. Rok szkolny 1922/1923*. Cieszyn 1923, s. 41.

wszystkich klas: biedniejsi bezpłatnie, pozostali uiszczając niewielkie opłaty za użyczenie podręczników. Zebrany fundusz przeznaczono na oprawę i zakup nowych książek. Ówczesny stan księgozbioru przedstawiał się następująco: 23% stanowiły książki zniszczone, 16% — jeszcze do użytku, 42% — w dobrym stanie, a 19% — książki nowe⁵². Wydawnictwa do biblioteki podręczników szkolnych kupowano m.in. z tzw. puszek ubogich uczniów — funduszu powstającego dzięki kwotom pobieranym za wypożyczanie podręczników oraz środkom zbieranym wśród znajomych i rodziny w czasie świąt⁵³. Księgozbiór rozrastał się także dzięki darom uczniów i absolwentów oraz funduszom Macierzy Szkolnej Śląska Cieszyńskiego. Podręczniki przekazywały również księgarnie i osoby niezwiązane ze szkołą⁵⁴. W sprawozdaniu z okresu 1926/1927 czytamy m.in.:

„Puszka dla ubogich uczniów” istnieje od bardzo dawna. Fundusz ten tworzą składki, zbierane corocznie przez uczniów podczas świąt wśród znajomych i krewnych [...] dalej z opłat od pożyczonych uczniom podręczników szkolnych i darów. Z niego zakupuje się podręczniki szkolne, których się pożyczają uczniom na początku roku szkolnego za opłatą [...] oraz daje zapomogi uczniom na zapłatę za utrzymanie lub na ubranie⁵⁵.

Wsparcia finansowego udzielał także WOP, przekazując szkole do 1939 roku 6 670,65 zł na zakup podręczników (łącznie wydano sumę 7 852,45 zł)⁵⁶. Uczniowie także przyczyniali się do powiększania zbiorów: comiesięcznymi składkami oraz ofiarowywanymi bibliotece gazetami i czasopismami (niemieckimi i polskimi) oraz książkami historycznymi, z tematyki krajoznawczej i fantastycznymi⁵⁷.

W roku szkolnym 1926/1927 młodzież korzystała z księgozbiorów uczniów w znacznym stopniu, szczególnie z biblioteki polskiej. Zaznaczono jednak, że „Bibliotekę tę należałoby obficie zasilać w nowe książki, gdyby były na to fundusze. Kupuje się je na podst[awie] urzędowych poleceń i ocen, znajdujących się w Dzienniku Urzędowym i Spisie książek szkolnych”⁵⁸. Prawdopodobnie był to „Dziennik Urzędowy Wydziału Oświece-

⁵² *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie za rok szkolny 1924/1925*. [Maszynopis], s. 27.

⁵³ *Gimnazjum Państwowe im. Antoniego [...] za rok szkolny 1926/1927...*, s. 55.

⁵⁴ *Sprawozdanie Dyrekcji I Państwowego Gimnazjum im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie za rok szkolny 1938/1939*. Cieszyn 1939, s. 68—69.

⁵⁵ *Gimnazjum Państwowe im. Antoniego [...] za rok szkolny 1926/1927...*, s. 35.

⁵⁶ *Sprawozdanie Dyrekcji I Państwowego [...] za rok szkolny 1938/1939...*, s. 69.

⁵⁷ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1928/1929...*, s. 33; *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1933/1934...*, s. 66—67, 71; *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1934/1935...*, s. 38, 112.

⁵⁸ *Gimnazjum Państwowe im. A. Osuchowskiego [...] za rok szkolny 1926/1927...*, s. 36.

nia Publicznego Województwa Śląskiego”, a od 1932 roku „Dział Administracji Szkolnej Gazety Urzędowej Województwa Śląskiego”. Dla województwa śląskiego periodyki te pełniły tę samą rolę, co dla pozostałych regionów „Dziennik Urzędowy Ministerstwa MWRiOP”, na łamach którego publikowano informacje niezbędne m.in. do prawidłowego funkcjonowania bibliotek szkolnych: rozporządzenia (np. dotyczące oceny książek⁵⁹), wykazy książek i pomocy szkolnych, spisy nowości wydawniczych. Od 1929 roku pomocny był wydany przez MWRiOP *Spis książek poleconych do bibliotek szkolnych przez Komisję Oceny Książek do czytania dla młodzieży szkolnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w latach od 1923 do 1928 włącznie*. We wstępie do *Spisu...* napisano m.in.: „Uzasadnieniem niniejszego wydawnictwa jest ogólnie odczuwana potrzeba rozumowanego katalogu książek dla młodzieży szkolnej, katalogu, który stanowiłby wskazówkę przy zakupach książek dla kierowników szkół i bibliotekarzy szkolnych, a w niemniejszej mierze także dla rodziców i wychowawców”⁶⁰. Zaznaczono równocześnie, że *Spis...* nie jest pełnym zestawieniem literatury, a jedynie wykazem publikacji, które do 1928 roku Komisja Oceny Książek uznała za przydatne w bibliotece szkolnej. Uchwały Komisji zatwierdzające wydawnictwa jako niezbędne pozycje w bibliotece szkolnej publikowano wcześniej w „Bibliografii Pedagogicznej” (1924—1928) oraz w „Dzienniku Urzędowym MWRiOP”. Ocenie podlegały pozycje, które ukazały się na rynku i zostały przesłane Komisji przez wydawców. Książki o wyczerpanych nakładach opiniowano wyjątkowo, np. przez zakwalifikowanie wartościowej pozycji do biblioteki szkolnej starano się wywołać jej powtórne wydanie. Podkreślić trzeba, że bardzo istotnym założeniem dla uzyskania pozytywnej noty była przydatność książki w bibliotece szkolnej, dlatego pomijano np. literaturę przeznaczoną dla dzieci w wieku przedszkolnym lub wydawnictwa zabytkowe czy też po prostu szkodliwe dla młodzieży. Nie oceniano podręczników, wypisów i innych pomocy do nauki szkolnej. Nie zajmowano się także dziełami zaliczonymi do lektury obowiązkowej. Poszczególne wydawnictwa recenzowano ze względu na prezentowaną treść, walory wychowawcze, literackie i estetyczne oraz higienę czytania⁶¹.

W okresie międzywojennym ukazywały się także inne zestawienia literatury dla bibliotek szkolnych. Tak np. Polskie Przyrodnicze Towarzystwo

⁵⁹ Por. np.: Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 stycznia 1937 roku o ocenie i używaniu książek, czasopism i pomocy szkolnych dla szkół powszechnych, szkół średnich ogólnokształcących i zakładów kształcenia nauczycieli (Dz.Urz. MWRiOP 1937, nr 1, poz. 4).

⁶⁰ *Spis książek poleconych do bibliotek szkolnych przez Komisję Oceny Książek do czytania dla młodzieży szkolnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w latach od 1923 do 1928 włącznie*. Warszawa 1929, s. [5].

⁶¹ Ibidem, s. 6—9.

Pedagogiczne, wychodząc z założenia, że „dobrze skompletowana biblioteka szkolna, jako niejednokrotnie jedyne źródło książek do czytania i do nauki, jest najlepszym sposobem rozpowszechnienia czytelnictwa i podniesienia poziomu umysłowego młodzieży”, rozpoczęło wydawanie katalogu stanowiącego wskazówkę do kompletowania książek z zakresu biologii do bibliotek szkolnych. Katalog ten nie był bibliografią, a jego celem była ocena przydatności książek dla młodzieży⁶². Także inne opracowania⁶³ dawały informacje ułatwiające dobór odpowiedniej literatury dla bibliotek szkolnych: spis dzieł (często z adnotacjami treściowymi), wskazanie grup czytelniczych poszczególnych publikacji czy oznaczenie stopnia trudności itp.

Uczniowie cieszyńskiego gimnazjum wypożyczali książki także z biblioteki nauczycieli. Z kolei z biblioteki niemieckiej „korzystali uczniowie w tym roku [1926/1927 — H.L.] słabiej, ponieważ nie kupiono, z powodu braku funduszu, żadnej nowej książki. Bibliotekarz [...] życzy sobie wcielenia do niej książek z b[yłego] gimnazjum niemieckiego, co jest do przeprowadzenia po całkowitej likwidacji klas niemieckich”⁶⁴. W roku szkolnym 1929/1930 z biblioteki polskiej korzystało 167 uczniów, wypożyczając 1 325 tomów⁶⁵, a roku 1934/1935 — 257 uczniów, którym udostępniono 1 373 dzieła⁶⁶. W tym ostatnim roku uczniowie często czytali dzieła polskich klasyków: Jana Kochanowskiego, Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Ignacego Kraszewskiego i Henryka Sienkiewicza. Najczęściej wypożyczano *Starą baśń* Kraszewskiego oraz *Krzyżaków* i *Quo vadis* Sienkiewicza, a z najnowszych pozycji — powieści Gustawa Morcinka i Zofii Kossak-Szczuckiej⁶⁷. W przypadku biblioteki niemieckiej Waław Bandura stwierdził, że „Stan [czytelnictwa] [...] jest [...] za niski; niektóre klasy wprost nie prawie nie czytają; jednym z powodów jest brak książek treści dnia dzisiejszego (najnowsi autorzy) i nie tyle może brak zachęty ze strony opiekunów — do książki niemieckiej, lecz najważniejszy może — brak zainteresowania książką obcą ze strony uczniów samych; najchętniej czytają oni książki bogato ilustrowane, opisy podróży, różne fantastyczne i awanturnicze raczej opowiadania, a niechętnie poezję i dramaty”⁶⁸. Z kolei w roku szkolnym 1936/1937 (1 931 dzieł w 2 532

⁶² *Katalog rozumowany książek przyrodniczych dla uczniowskich bibliotek szkolnych (biologia)*. Oprac. J. Antoniewicz. Warszawa 1929, s. [3].

⁶³ Por. np. *Czasopisma dziecięce ZNP jako pomoc w pracy szkolnej. Uwagi metodyczne dla nauczycieli*. Oprac. S. Dobraniecki, K. Greb. Warszawa 1937; *Książka w bibliotece. Katalog informacyjny*. Red. W. Dąbrowska, J. Muszkowski. Warszawa 1934; Cz. 2. Warszawa 1936; M. Gutry, B. Groszlikowa: *Dwadzieścia poczytnych książek*. Warszawa 1933.

⁶⁴ *Gimnazjum Państwowe im. A. Osuchowskiego [...] za rok szkolny 1926/1927...*, s. 36.

⁶⁵ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1924/1925...*, s. 36.

⁶⁶ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1934/1935...*, s. 77.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 77.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 78.

tomach) najczęściej z biblioteki polskiej udostępniano książki przeznaczone na lekturę domową z języka polskiego i były to dzieła Stefana Żeromskiego i Władysława Reymonta, następnie Sienkiewicza, Mickiewicza, Morcinka, Kossak-Szczuckiej, Marii Rodziewiczówny i Elizy Orzeszkowej. Jak ocenił zawiadowca, „Biblioteka posiada wszystkie książki do lektury z języka polskiego, ale daje się odczuwać wielki brak powieści nie przepisanych na lekturę. Samych powieści zawiera biblioteka tylko 700. Jest to za mało, aby zadołować młodzież, dlatego też korzysta ona bardzo dużo z biblioteki Macierzy [Szkolnej Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie]”⁶⁹. W innym miejscu podaje, że „Stan czytelnictwa jest w większości klas całkiem dobry. Mimo niezakupowania w ostatnim roku prawie żadnych nowych książek (brak funduszy), inwentarz biblioteki rośnie stale wskutek darowizn ze strony uczniów, którzy rozumiejąc wartość książki w bibliotece, przynoszą i ofiarowują niejednokrotnie cenne książki niemieckie, leżące często bezużytecznie w domu”⁷⁰.

W ocenie inspektora szkolnego stan biblioteki uczniów w 1937 roku przedstawiał się jednak źle, skoro w powizytacyjnym sprawozdaniu odnotowano: „Biblioteka uczniów zaopatrzona bardzo słabo, nie jest należycie uporządkowana i utrzymana”⁷¹.

Wracając jednak do rodzajów księgozbiorów szkolnych, przypomnieć należy, że Maria Gutry wyróżniła bibliotekę szkolną ogólną i klasową. Pierwsza z nich najczęściej była wypożyczalnią książek, a klasową stanowił zwykle mały zbiór książek beletrystycznych⁷². Jadwiga Filipkowska-Szemplińska opowiedziała się za organizowaniem w szkole biblioteki centralnej, która zaspokajałaby potrzeby czytelnicze uczniów oraz zaopatrywałaby pracownie i klasy w ruchome komplety książek⁷³.

Podkreślano zatem, że

Szkolna biblioteka podręczników musi być rozdzielona pomiędzy laboratoria według przedmiotów. Jest oczywiście rzeczą istotną, aby potrzebne książki były zawsze dostępne dla każdego z uczniów — pewien zasób książek przyrodniczych w laboratorium przyrodniczym, książek historycznych w laboratorium historycznym itd. Co się tyczy tych książek, dobrze jest mieć parę podstawowych podręczni-

⁶⁹ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1936/1937...*, s. 60.

⁷⁰ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1933/1934...*, s. 131.

⁷¹ *Sprawozdanie z wizytacji Państwowego Gimnazjum im. Ant[oniego] Osuchowskiego w Cieszynie, odbytej w dniach 20, 21, 22, 23 i 27 października 1937 r.* APK, UWŚI WOP, UWŚL OP 908, s. 14.

⁷² M. Gutry: *Biblioteki dla dzieci*. W: H. Radlińska, M. Gutry, B. Groszlikowa: *Czytelnictwo dzieci i młodzieży. Referaty wygłoszone na II Polskim Kongresie Pedagogicznym w Wilnie*. Warszawa 1932, s. 28.

⁷³ J. Filipkowska-Szemplińska: *Organizacja bibliotek szkolnych...*, s. 12.

ków, a poza tym jak najwięcej źródeł pomocniczych. Nie obawiajcie się włączać do bibliotek szkolnych książek przeznaczonych dla dorosłych, książek, które dotąd znajdować się zwykło raczej na półkach bibliotek domowych, aniżeli szkolnych. Pamiętajcie, że żadna książka nie może być napisana za dobrze na to, by zainteresować dziecko. Oszła zwięzłość zwykłych podręczników szkolnych, pozbawionych wszelkich zalet literackich, jest co najmniej w połowie odpowiedzialna za odragę do nauki tak charakterystyczną dla przeciętnego ucznia czy uczennicy. W szkole już powinni się zaznajomić ci przyszli mężczyźni i kobiety ze skarbami literatury, które są wspólnym dziedzictwem ludzkości. A jeśli zapatrywać się na książki jako na źródła wiedzy jedynie, to nic nie może w większym stopniu przyczynić się do rozwoju umysłowego ucznia, niż danie mu w ten sposób możliwości porównywania różnych punktów widzenia różnych autorów na przedmiot, nad którym on sam właśnie pracuje⁷⁴.

W Państwowym Gimnazjum Polskim oprócz biblioteki centralnej funkcjonowały zatem także księgozbiory dodatkowe — tzw. biblioteki przedmiotowe lub gabinetowe. W programach nauczania poszczególnych przedmiotów podkreślano bowiem, że książki powinny być wykorzystywane w procesie nauczania. W przypadku języka polskiego — jak zaznaczono —

ważną rolę [...] spełnia książka do czytania. Program toruje jej drogę do szkoły i wyznacza jej sporo miejsca. W doborze kierować się należy względami na psychikę młodzieży. O tym jednak, które książki nadają się dla młodzieży i które mogą stanowić przedmiot rozważań szkolnych, decyduje lista lektury, ogłaszana corocznie w spisach książek i pomocy szkolnych. Z książek pomocniczych należałoby wymienić wszelkiego rodzaju encyklopedie i słowniki. [...]. Pomocniczą rolę odgrywa w nauczaniu języka polskiego czasopismo dla młodzieży oraz — zwłaszcza w klasie IV, odpowiednie wycinki z dzienników⁷⁵.

Z kolei przy omawianiu programu z języków nowożytnych obcych pisano:

Utwory, przeznaczone do lektury domowej ucznia, winny w miarę możliwości uwzględniać jego indywidualne zamiłowania; język ich powinien być łatwiejszy niż w utworach, których tekst objaśniany jest w szkole przez nauczyciela. Rola nauczyciela polega na zachęcaniu

⁷⁴ H. Parkhurst: *Wykształcenie według planu daltońskiego*. Przeł. Z. Umińska i H.E. Kennedy. Lwów—Warszawa 1928, s. 34—35.

⁷⁵ *Program nauki w gimnazjach państwowych z polskim językiem nauczania* (Tymczasowy). [T. 2]. Lwów [1935], s. 218.

ucznia do tej pracy domowej, na gotowości służenia mu radą w doborze odpowiedniego utworu, jako też wskazówkami, niezbędnymi przy opracowaniu⁷⁶.

Nauczycielom historii proponowano zalecać lekturę opowiadań, szkiców i monografii historycznych, zwłaszcza podejmujących zagadnienia kulturalne oraz „wskazywać młodzieży tylko te opracowania, które w sposób barwny, plastyczny i interesujący młodzież dają obrazy życia minionych wieków”⁷⁷. Pedagodzy powinni także inspirować uczniów do czytania książek o tematyce przyrodniczej. Podręczną biblioteczkę przyrodniczą należało zaopatrzyć w kilka egzemplarzy książek z lektury obowiązkowej oraz w pojedyncze egzemplarze dzieł do lektury uzupełniającej, przeznaczonej dla bardziej zainteresowanych uczniów⁷⁸. Propozycję pogłębiania wiadomości zdobytych w szkole przez lekturę uzupełniającą przedstawiono także w opisie dydaktyki chemii. Zapisano m.in., że zainteresowani „uczniowie [...] powinni otrzymać z podręcznej biblioteki odpowiednie broszurki popularnonaukowe, napisane zajmująco i przystępnie. Broszurki te powinny zawierać opracowanie tych tematów, których nie dało się omówić w szkole, oraz takich, których rozwinięcie może ucznia szczególnie zaciekawić”⁷⁹. Skrupulatnie opracowane przykładowe zestawienia zawartości księgozbiorów podręcznych w poszczególnych pracowniach szkolnych publikowano w kolejnych zeszytach „*Poradnika w sprawach nauczania i wychowania oraz administracji w szkołach ogólnokształcących*”, wydawanych przez MWRiOP od 1929 roku. Tak na przykład w zeszycie poświęconym nauce języka polskiego, oprócz książek i czasopism, wymieniono takie pomoce audiowizualne, jak np. płyty patefonowe⁸⁰. W zestawieniach literatury, służących pomocą w organizowaniu zbiorów, zawsze podkreślano wartość biblioteki podręcznej i czytelni przedmiotowej jako wspólnej placówki nauczycieli i uczniów⁸¹. W Państwowym Gimnazjum im. A. Osuchowskiego zorganizowano bibliotekę chemiczno-fizyczną. W roku szkolnym 1938/1939 jej zasób stanowiło 96 książek⁸². Wiadomo też, że w kołach naukowych: fizycznych, chemicznych, matematycznych i przyrodniczych, „prowadzono obserwację i badania, studiowano literaturę naukową, znajdującą się w zbiorach biblioteczek przedmiotowych, a następnie przygotowywano referaty i dyskutowa-

⁷⁶ Ibidem, s. 245.

⁷⁷ Ibidem, s. 259.

⁷⁸ Ibidem, s. 291.

⁷⁹ Ibidem, s. 299.

⁸⁰ *Poradnik w sprawach nauczania i wychowania oraz administracji w szkołach ogólnokształcących*. Warszawa 1930, s. 1–4. Za: H. Falkowska: *Z dziejów polskich...*, s. 83.

⁸¹ J. Szocki: *Biblioteki szkolne Polski...*, s. 39.

⁸² *Sprawozdanie Dyrekcji I Państwowego [...] za rok szkolny 1938/1939...*, s. 70.

no”⁸³. Działalność kółka przyrodniczego polegała m.in. na „samodzielnym studiowaniu literatury naukowej, traktującej o przyrodzie”⁸⁴. Podobnie było w kółku matematyczno-przyrodniczym, którego członkowie dążyli do integracji „uczniów celem kształcenia się w przedmiotach, dających mu nazwę” — do dyspozycji kółka była biblioteka licząca w roku szkolnym 1924/1925 41 tomów i czasopismo „Przyroda i Technika”⁸⁵. Można przypuszczać, że działały także inne biblioteczki przedmiotowe, ponieważ nauczyciele zwracali uwagę na czytelnictwo młodzieży w procesie nauki i zachęcali do czytania. Tak np. w jednym ze sprawozdań Franciszek Kulisiewicz pisał o nowym programie języka łacińskiego:

Zagadnienia lektury prywatnej uczniów dzielą się na dwa działy: lekturę tekstów łacińskich i lekturę dzieł i rozpraw z zakresu kultury antycznej. I w jednym i w drugim wypadku duże usługi oddają wydawnictwa Filomaty, umożliwiające uczniom nabycie odpowiednich książeczek. Na lekturę tę należy zwrócić baczną uwagę, gdyż przez nią zapoznają się uczniowie z oryginalnymi tekstami, nie wycinkami, nadto kształcą się sami. Zaznaczyć muszę, że lektura ta sprawia uczniom poważne trudności w nowym gimnazjum z powodu słabej znajomości słówek. Chętniej czyta młodzież dzieła z zakresu kultury⁸⁶.

Istotne znaczenie przywiązywano do tworzenia kółek i zrzeszeń, co stanowiło „ważny czynnik wychowania społecznego młodzieży”⁸⁷. W gimnazjum od początku roku szkolnego 1931/1932 powołano Samorząd Uczniowski. Początkowo miał kierować działalnością poszczególnych gmin klasowych, z czasem przejął przewodnictwo nad wszystkimi organizacjami w szkole. W roku szkolnym 1931/1932 zorganizowano świetlicę, aby „zapewnić kolegom miejsce na godziwe i kulturalne rozrywki”. Na potrzeby świetlicy m.in. prenumerowano siedem czasopism oraz kupiono szachy i inne gry dla młodzieży⁸⁸. W roku szkolnym 1932/1933 samorząd uczniowski opłacał koszty prenumeraty czasopism: „Ilustrowany Kurier Codzienny”, „Kuźnia Młodych”, „Lot Polski”, „Naokoło Świata”, „Raz Dwa Trzy”, „Skrzydłata Polska”, „Tęcza”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Wiadomości Literackie”, „Zaranie Śląskie”

⁸³ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1924/1925...*, s. 24—25.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 24.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 24—25.

⁸⁶ F. Kulisiewicz: *Nowy program języka łacińskiego dla klasy czwartej na tle praktyki szkolnej*. W: *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1936/1937...*, s. 25.

⁸⁷ Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 3 września 1927 r. w sprawie zakładania kółek i zrzeszeń młodzieży szkół średnich ogólnokształcących, seminariów nauczycielskich i szkół zawodowych APKat., UWŚ WO, UWŚI OP-47, k. 2.

⁸⁸ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1931/1932...*, s. 55—56.

i „Ziemia”. Ponadto uczniowie mogli korzystać z „Gazety Polskiej”, „Państwa Pracy” i „Wierchów” oraz miejscowych wydawnictw, których tytułów nie podano. Dbano o zabezpieczenie zbiorów przed zniszczeniem, dlatego znaczną kwotę przeznaczono na oprawę pism ilustrowanych i książek⁸⁹. W roku szkolnym 1934/1935 działania Samorządu skupiły się na założeniu biblioteki, która pod koniec roku szkolnego liczyła 26 tomów. Prenumerowano wówczas czasopisma: „Dziennik Polski”, „Gazetę Polską”, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, „Kuźnię Młodych”, „Lot”, „Pion”, „Polskę Niepodległą”, „Polskę Zachodnią”, „Raz Dwa Trzy”, „Skrzydlatą Polskę”, „Straż Polską” oraz „Tęczę”⁹⁰. W roku szkolnym 1938/1939 czytelnia uczniowska korzystała ze wsparcia finansowego Komitetu Rodzicielskiego. Dzięki temu kupiono szachy, gry towarzyskie oraz abonowano czasopisma: „Ilustrowany Kurier Codzienny”, „Młody Nurt”, „Młody Zawodowiec”, „Morze”, „Sport Szkolny” oraz „W Młodych Oczach”. Uczniowie czytali gazety z czytelnii nauczycielskiej⁹¹.

Klasy tworzyły gminy szkolne, działające pod czujnym okiem opiekunów klasowych. Organizacje te miały wdrażać młodzież do życia organizacyjnego, niektóre wykazały się znaczną inwencją i zbudowały biblioteki klasowe⁹². Niektóre z klas prenumerowały czasopisma dla młodzieży, np. „Iskry” i „Orli Lot”, z miesięcznych składek tworzyły biblioteczki klasowe⁹³. Tak np. w roku szkolnym 1934/1935 funkcjonowało przynajmniej pięć bibliotek klasowych o wielkości zbiorów od 22 do 147 dzieł⁹⁴. W 1935 roku uczniów jednej z klas podzielono na sekcje: estetyczną, krajoznawczą, imprez i odczytów, LOPP, bibliotekarską i kronikarską oraz sąd koleżeński. W bibliotece klasowej zgromadzono 120 książek⁹⁵. Potrzebę działalności sekcji czytelnictwa w jednej z klas uzasadniano potrzebą, szczególnie wśród biedniejszych uczniów, stworzenia możliwości czytania książek. „Wielu bowiem naszych kol[egów] ma w domu ładne książki, z których kol[edzy] biedni nie mogą korzystać”, dlatego też zorganizowano bibliotekę klasową i zrobiono szafkę biblioteczną. W bibliotece zgromadzono 64 książki o tematyce historycznej, wojennej, podróżniczej, krajoznawczej, fantastycznej i itp. Biblioteka była czynna trzy dni w tygodniu. W klasie uruchomiono też sekcję odczytowo-pogadankową, na zebraniach której podejmowano sprawy aktualne lub składano sprawozdania z przeczytanych książek⁹⁶. Jedna z klas w ciągu czterech lat zgromadziła

⁸⁹ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1932/1933...*, s. 42—43.

⁹⁰ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1934/1935...*, s. 49—51.

⁹¹ *Sprawozdanie Dyrekcji I Państwowego [...] za rok szkolny 1938/1939...*, s. 20.

⁹² *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1931/1932...*, s. 57.

⁹³ *Gimnazjum Państwowe im. A. Osuchowskiego [...] za rok szkolny 1927/1928...*, s. 29.

⁹⁴ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1934/1935...*, s. 35, 37, 38, 112, 115.

⁹⁵ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1935/1936...*, s. 37—38.

⁹⁶ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1933/1934...*, s. 66—68.

95 książek, prenumerowała pismo „Na Tropie”, przez dwa lata abonowała „Iskry”. Jedną z uczennic przynosiła ilustrowane gazety polskie i niemieckie. Wyrazem dbałości o książki było przeznaczanie kwot na oprawę książek⁹⁷. Inna gmina odnotowała w sprawozdaniu wygłaszanie referatów (np. na temat przeczytanych książek) oraz organizowanie wycieczek (np. do bibliotek Macierzy Szkolnej)⁹⁸.

Biblioteki klasowe były powiększane także dzięki wydawnictwom z biblioteki nauczycielskiej i biblioteki Macierzy Szkolnej. Opiekunowie klas wskazywali uczniom co mają czytać (zgodnie z zaleceniem WOP uczniowie mieli prowadzić dzienniczki lektur⁹⁹) oraz zakładali czytelnie uczniowskie dysponujące czasopismami naukowymi¹⁰⁰. Uczniowie zdawali sprawozdania z przeczytanych książek i artykułów; znajomość lektury była wykorzystywana w dyskusjach¹⁰¹. Z bibliotek klasowych w gimnazjum korzystano codziennie¹⁰², choć w innych szkołach zazwyczaj były one otwarte jeden lub dwa dni w tygodniu. W jednej z klas bibliotekarz pożyczał książki z biblioteki Macierzy Szkolnej, a biblioteka klasowa liczyła 147 dzieł w 153 tomach. Wśród chłopców najbardziej poczytne były książki podręcznicze i historyczne, powieści Rodziewiczówny — wśród dziewcząt. Wszyscy natomiast chętnie czytali książki z „Biblioteki Filomaty”, wykorzystywane na lekcjach łaciny i greki. Mniejszym zainteresowaniem cieszyły się książki naukowe wypożyczone z biblioteki nauczycielskiej przez opiekuna klasy¹⁰³.

W szkole dodatkowo funkcjonowały biblioteki: matematyczno-przyrodnicza, młodzieży PCK (zakładanie czytelní i biblioteczek specjalnych uwzględniał Regulamin Organizacji Kół Młodzieży Polskiego Czerwonego Krzyża z 1930 roku¹⁰⁴), sekcji krajoznawczej (prowadzono też czytelníę), drużyny harcerskiej oraz Sodalícji Mariańskiej i Związku Młodzieży Ewangelickiej¹⁰⁵.

⁹⁷ Ibidem, s. 71.

⁹⁸ Ibidem, s. 76—77.

⁹⁹ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1932/1933...*, s. 47.

¹⁰⁰ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1924/1925...*, s. 23; *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. A. Osuchowskiego w Cieszynie za rok szkolny 1929/1930*. [Maszynopis], s. 34; *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1932/1933...*, s. 37; *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1934/1935...*, s. 38; *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1936/1937...*, s. 42.

¹⁰¹ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1933/1934...*, s. 68, 76.

¹⁰² *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1934/1935...*, s. 35, 112.

¹⁰³ Ibidem, s. 38.

¹⁰⁴ *Regulamin Organizacji Kół Młodzieży Polskiego Czerwonego Krzyża*. APK, UWŚI WOP, UWŚI OP-47, s. 4.

¹⁰⁵ Np.: *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1924/1925...*, s. 11, 25, 28; *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1928/1929...*, s. 35; *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1931/1932...*, s. 51; *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1932/1933...*, s. 39; *Sprawozdanie Dyrekcji Państwo-*

Literaturą zajmowało się w gimnazjum Kółko Przyjaciół Nauk, nazwane później Sekcją Naukową Samorządu Szkolnego, następnie Czytelnią, a w końcu Pracownią Humanistyczną. Kółko, które zorganizowano „dla pogłębienia zdobywanej w szkole wiedzy i rozszerzenia umysłowego horyzontu członków w zakresie wszystkich umiejętności, osiągnęło swój wysoki poziom, który uwidocznił się tak w rodzaju poruszanych tematów, jak i dyskusji nad nimi”¹⁰⁶. Uczniowie przygotowywali teksty literackie i naukowe, recenzje książek, deklamowali własne wiersze, jak również dyskutowali na temat przeczytanych prac naukowych i artykułów m.in. z „Kultury”, „Pionu”, „Wiadomości Literackich”, „Wiedzy i Życia”, „Tęczy”, „Tygodnika Ilustrowanego” czy „Świata”¹⁰⁷. W roku szkolnym 1931/1932 członkowie Kółka prenumerowali czasopisma: „Kwartalnik Filozoficzny”, „Świat”, „Tęcza”, „Tygodnik Ilustrowany” i „Wiadomości Literackie”. Dodatkowo z funduszy koła zakupiono studium Stanisława Adamczewskiego o Stefanie Żeromskim pt. *Serce nienasycone*¹⁰⁸. Jak zaznaczono w sprawozdaniu, „Czytelnia ta rozporządza całym szeregiem czasopism i książek, zakupywanych w przeważnej mierze z funduszu zakładu”¹⁰⁹. Początkowo Czytelnia posiadała tylko czasopisma, ale po przekształceniu jej w 1937/1938 roku w Pracownię Humanistyczną zaczęto gromadzić także książki. Otrzymano je m.in. z biblioteki nauczycielskiej i podzielono na działy: kultury klasycznej (490 tomów) i historii (400 tomów). Dostępne były też czasopisma: „Kultura”, „Marchołt”, „Nowa Książka”, „Pion”, „Przyroda i Technika” oraz „Wiedza i Życie”¹¹⁰. Własną biblioteczkę posiadało także Kółko Krajoznawcze, które na koniec roku szkolnego 1937/1938 zgromadziło 140 tomów¹¹¹.

Książkę religijną popularyzowały biblioteki sodalicyjne. Za poradnik w zakresie gromadzenia książki religijnej mogło służyć wydawnictwo Księży Jezuitów pt. *Co czytać? Poradnik w sprawie lektury religijnie uświadamiającej dla maturzystów szkół średnich ogólnokształcących i seminariów nauczycielskich*, które — jak pisano we wstępie — „pragnie zaradzić złemu.

---

wego [...] za rok szkolny 1933/1934..., s. 87, 90; Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1934/1935..., s. 50, 53; Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1935/1936..., s. 48.

¹⁰⁶ Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1931/1932..., s. 56.

¹⁰⁷ Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie za rok szkolny 1930/1931. [Maszynopis], s. 29; Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1931/1932..., s. 56; Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1932/1933..., s. 43—44.

¹⁰⁸ Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1931/1932..., s. 56.

¹⁰⁹ Gimnazjum Państwowe im. A. Osuchowskiego [...] za rok szkolny 1927/1928..., s. 30.

¹¹⁰ Sprawozdanie Dyrekcji Państw[owego] Gimnazjum Ogólnokształcącego i Liceum Humanistycznego im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie za rok szkolny 1937/1938. Cieszyn 1938, s. 40.

¹¹¹ Ibidem, s. 41.

Chce pomóc do pogłębienia wiedzy religijnej tym, co wchodzi w życie mało przygotowani albo nawet wcale nieprzygotowani. Chce ich poinformować, w jaki sposób mają swym brakom zaradzić¹¹². Młodzież katolicka prenumerowała miesięcznik „Pod Znakiem Marii”¹¹³. W roku szkolnym 1934/1935 abonowano 60 egzemplarzy tego pisma; do dyspozycji uczniów była biblioteka sodalicyjna licząca 410 tomów¹¹⁴. W 1924 roku założono Związek Młodzieży Ewangelickiej Szkół Średnich w Cieszynie¹¹⁵, który również miał własną biblioteczkę¹¹⁶.

Z kolei biblioteka harcerska do stycznia 1925 roku zgromadziła 210 broszur i książek, głównie fachowych. W styczniu dyrekcja podarowała 86 nowych książek z różnych dziedzin. Założono nowy spis wydawnictw i ułożono je według działów. Biblioteka — na nowo otwarta w marcu — liczyła już 310 książek. Udostępnianie prowadzono cztery razy w miesiącu. Z biblioteki korzystało wówczas 75 harcerzy, z których zastępowi używali około 36 książek jako podręczników. Przeciętnie jeden czytelnik wypożyczał sześć książek¹¹⁷. Wiadomo, że na zbiórkach odczytywano ciekawsze fragmenty książek, głównie z tematyki harcerskiej¹¹⁸. W roku szkolnym 1925/1926 drużyny harcerskie prowadziły też czytelnię otwartą trzy razy w tygodniu¹¹⁹.

Zaznaczyć należy, że dodatkowe biblioteki (klasowe, przedmiotowe, gabinety, kółek i organizacji uczniowskich) postrzegano jako nie w pełni wykorzystywane — zazwyczaj tylko przez uczniów określonych klas — słabo zaopatrzone, nieposiadające katalogów. Jednak dzięki tym bibliotekom młodzież miała dostęp do większych zbiorów; stanowiły one zatem uzupełnienie biblioteki uczniowskiej¹²⁰.

Po przeniesieniu gimnazjum do nowego budynku w 1938 roku najprawdopodobniej bibliotekę organizowano od podstaw. W powizytacyjnym sprawozdaniu z 1938 roku Władysław Dzięgiel, inspektor szkolny, ocenił, że

Wyposażenie szkoły w pomoce naukowe pozostałe po Czechach było bardzo skromne [...]. Sprawa bibliotek z chwilą przejścia zakładu

¹¹² *Co czytać? Poradnik w sprawie lektury religijnie uświadamiającej dla maturzystów szkół średnich ogólnokształcących i seminariów nauczycielskich*. Cz. 1. *Filozofia. Teologia. Historia Kościoła*. Czasopisma. Kraków 1930, s. 6.

¹¹³ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1931/1932...*, s. 54.

¹¹⁴ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1934/1935...*, s. 47.

¹¹⁵ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1931/1932...*, s. 55.

¹¹⁶ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1934/1935...*, s. 48.

¹¹⁷ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1924/1925...*, s. 28.

¹¹⁸ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego [...] za rok szkolny 1931/1932...*, s. 39.

¹¹⁹ *Sprawozdanie Dyrekcji I Państwowego Gimnazjum im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie za rok szkolny 1925/1926*. [Maszynopis], s. 18.

¹²⁰ J. Filipkowska-Szemplińska: *Organizacja bibliotek szkolnych...*, s. 11; H. Radlińska, M. Gutry, B. Groszlikowa: *Czytelnictwo dzieci i młodzieży...*, s. 28.

przedstawiała się oczywiście najgorzej. Tutaj w ciągu pierwszych tygodni polskie władze szkolne zdołały zaopatrzyć biblioteki w najbardziej potrzebne rzeczy. Następnie szło zaopatrzenie w mapy, podręczniki i pomoce naukowe do organizowanych pracowni. Szczególnie trzeba było dużo włożyć pracy i pieniędzy w pracownię zajęć praktycznych, których w ogóle nie było¹²¹.

W sprawozdaniu z roku szkolnego 1938/1939 zapisano bowiem m.in.: „Biblioteka nauczycielska przedstawiała się w tym roku jeszcze bardzo skromnie. Z książek pozostawionych przez Czechów prawie żadne nie nadawały się do użytku naszego Grona, toteż przekazano je do Śląskiej Biblioteki Publicznej im. Józefa Piłsudskiego w Katowicach i do Biblioteki Muzeum Miejskiego w Cieszyń”¹²². Wiadomo, że w roku szkolnym 1938/1939 kupiono 271 dzieł i były to „na ogół rzeczy wartościowe i dobrze dobrane. Oprócz dzieł z zakresu pedagogiki, dydaktyki i metodyki poszczególnych przedmiotów biblioteka obejmuje encyklopedie, słowniki, statystyki, całą »Bibliotekę Wiedzy« oraz szereg dzieł z różnych działów nauki”¹²³. Z biblioteki nauczycieli przekazano część zbiorów do bibliotek fachowych do dyspozycji nauczycieli, którzy umożliwiali korzystanie z tych publikacji uczniom. Biblioteka mieściła się w sali konferencyjnej wraz z czytelnią nauczycieli¹²⁴. Na nowo zorganizowano także bibliotekę uczniów, która w roku szkolnym 1938/1939 liczyła 1 888 dzieł częściowo zakupionych z funduszy WOP (1 737 tomów) oraz bezpłatnie przekazanych przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich (151 tomów) i inne szkoły (np. gimnazjum w Tarnowskich Górach, Lublińcu, Mikołowie i Warszawie). Książki wprowadzono do inwentarza i skatalogowano „według przepisów i wymagań bibliotecznych (księga inwentarza, karty książek i czytelników, katalogi: alfabetyczny i działowy)”. Wydawnictwa podzielono na kilka działów: biologiczny (117 tomów), filologiczny (44), filozoficzny (17), zajęć praktycznych (11), fizyczny (96), francuski (104), niemiecki (70). Pozostałe działy to: geograficzny, historyczny, lektury do języka polskiego. Biblioteka znajdowała się w oddzielnym pomieszczeniu, w dużej sali z regałami i szafkami podręcznymi na pomieszczenie ok. 3 000 tomów. Udostępnianie książek odbywało się cztery razy w tygodniu po lekcjach¹²⁵.

Można przypuszczać, że poprawa organizacji biblioteki oraz wyposażenia jej w odpowiedni warsztat informacyjny była wynikiem wykonania zarzą-

¹²¹ *Sprawozdanie z wizytacji I Państwowego Gimnazjum im. A. Osuchowskiego w Cieszyń w dniach 24, 25, 26 listopada i 16 grudnia 1938 r.* APKat., UWŚI WOP, UWŚL OP-908, s. 16.

¹²² *Sprawozdanie Dyrekcji I Państwowego [...] za rok szkolny 1938/1939...*, s. 68.

¹²³ *Ibidem*, s. 68.

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ *Ibidem*, s. 68—69.

dzenia w sprawie bibliotek szkolnych z 1936 roku, w którym podjęto takie kwestie, jak np. konieczność dokonywania selekcji księgozbiorów szkolnych, zastępowanie bibliotek klasowych bibliotekami ogólnoszkolnymi oraz właściwe ewidencjonowanie i opracowywanie księgozbiorów. Obowiązkiem było prowadzenie katalogu alfabetycznego, rzeczowego dziesiętnego i dla literatury pięknej według gatunków. Postulaty te powtórzono w instrukcji *Biblioteka szkolna* z 1939 roku¹²⁶.

¹²⁶ A. Puzio: *Biblioteki szkolne w województwie...*, s. 107. Zob. *Biblioteka szkolna. Instrukcja — wykaz książek*. Oprac. J. Skorupa. Katowice 1939.

Hanna Langer

BOOK COLLECTIONS OF STUDENTS AND TEACHERS
IN PAŃSTWOWE GIMNAZJUM POLSKIE
IM. ANTONIEGO OSUCHOWSKIEGO
IN CIESZYN IN THE INTERWAR PERIOD

Summary

The article presents the process of building a school library of Państwowe Gimnazjum Polskie im. Antoniego Osuchowskiego in Cieszyn between 1922 and 1939. School compositions, archive material collected in Archiwum Państwowe in Katowice, directives by the Ministry of Religious Faith and Public Enlightenment concerning the functioning of school libraries and the literature of the subject were mainly used. A development of particular teacher's and student's book collections (Polish, German, French, school course books) and their qualitative and quantitative characteristic constituting a school library. The collections of books were also formed in school rooms, e.g. in a chemistry and physics one. The books were also collected by the members of student organizations and associations, as well as class districts.

Ханна Лангер

СОБРАНИЕ КНИГ УЧЕНИКОВ И УЧИТЕЛЕЙ
В ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛЬСКОЙ ГИМНАЗИИ
ИМ. АНТОНИ ОСУХОВСКОГО
В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД

Резюме

В статье показан процесс создания школьной библиотеки Государственной польской гимназии им. Антони Осуховского в Цешине в 1922—1939 гг. Главным обра-

зом были использованы школьные архивы, архивные материалы, собранные в Государственном архиве в Катовице, постановления Министра по вопросам вероисповеданий и народного образования, касающиеся функционирования школьных библиотек, а также литературы предмета. Представлено развитие отдельных собраний книг, составляющих библиотеку гимназии: учителей, учеников (польское, немецкое, французское собрания книг, а также школьных учебников), а кроме того, дана их содержательная и количественная характеристика. Книжный фонд создавался также в школьных лабораториях, к примеру, химическо-физической. Небольшие библиотеки были созданы также членами ученических организаций и обществ, а также классными гимназиями.